

КУЛЬТУРА СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН: ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ

Наталевич Н.П.

У статті розглянуто моральні принципи та засади економічного виховання особистості у сім'ї. Особлива увага приділяється створенню виховного середовища сім'ї, що є необхідною умовою формування економічної компетентності молодого подружжя та виховання дітей.

Ключові слова: культура поведінки, моральні цінності, сімейний бюджет, виховання дітей.

КУЛЬТУРА СЕМЕЙНЫХ ОТНОШЕНИЙ: ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Наталевич Н.П.

В статье рассмотрены моральные принципы и основы экономического воспитания личности в семье. Особое внимание уделяется созданию воспитательной среды семьи, что является необходимым условием формирования экономической компетентности молодых супругов и воспитания детей.

Ключевые слова: культура поведения, моральные ценности, семейный бюджет, воспитание детей.

CULTURE OF FAMILY RELATIONS: ECONOMIC ASPECT

Natalevych N.P.

The article deals with the moral principles and bases of the individual's economic education in the family. Much attention is given to the development of the educational environment in the family as an essential condition for the economic competence formation of young parents and bringing up children.

Key words: culture of behavior, moral values, family budget, bringing up children.

Основним завданням сучасного суспільства є максимальне задоволення матеріальних і духовних потреб особистості. Для відродження незалежної держави необхідно не тільки створити відповідну матеріальну базу, нові суспільні взаємини, а й виховати нову людину – морально чисту, духовно багату і фізично досконалу. Високий рівень економіки в країні позбавить суспільство від матеріальної скрути, а духовне багатство і моральна чистота людини визначають її потреби: здорові, розумні, раціональні.

Актуальність дослідження. Сім'я є основою виховання і формування особистості. Діти – майбутнє нашої країни – позбавлені можливості черпати духовні істини. Через це маємо таку бездуховність і моральний стан суспільства, для якого матеріальні цінності понад усе, а вже потім духовно-моральні. Майже усі цінності та ідеали закладаються в дитинстві під впливом батьків. Відомий французький письменник Жозеф Жубер сказав: «Дітям потрібні не повчання, а приклади». Тож щоб дитина росла чесною і порядною людиною, батьки і вчителі мають бути прикладом для неї. Дитина, яка формується в належному духовно-моральному середовищі буде захищена від негативного впливу інформаційного поля, від маніпулювання засобів масової інформації. Батьки мають дати дітям необхідні економічні знання, навчити регулювати свої витрати для успішного господарювання в майбутньому. Правильне виховання дітей є не тільки моральним а і юридичним обов'язком батьків. З малих років дитину треба виховувати в дусі поваги і любові до праці, закладати в ній основи моральної і духовної культури, навички поведінки в суспільстві. Проблему формування сімейних цінностей досліджували педагоги, психологи, філософи (Я. Коменський, А. Макаренко, С. Русова, М. Стельмахович, В. Сухомлинський, К. Ушинський). У працях цих учених розглядаються аспекти виховання молоді на засадах духовності і моралі. Вплив сім'ї на духовний розвиток дитини розглядають (Е. Арова, І. Аасамаа, К. Журба, Л. Повалій). Формування сімейних цінностей та духовного досвіду

особистості досліджують у свої працях (Ш. Амонашвілі, А. Бойко, Н. Миропольська, Є. Скріннік, О. Сухомлинська). Питанням економічної компетентності молодого подружжя займалися (А. Некрасов, Е. Арова).

Підпорядкування матеріальних інтересів духовним існувало з давніх часів, хоча сучасне суспільство в значній мірі формує інші ідеали і норми.

Ще в Стародавній Греції Сократ, маючи можливість стягувати плату зі своїх учнів за навчання відмовлявся від того і радів, що довкола є так багато речей, які йому зовсім не потрібні. О. Герцен вінчається зі своєю Наталі, знаючи, що у неї немає іншого приданого, крім співзвучної з ним, благородної душі. У роки панування тоталітарного режиму дружини репресованих інтелігентів відмовлялися від всіх привілеїв і їхали на заслання разом із чоловіками [2; 4].

Жінки в той період не мали можливості брати активну участь у політичному житті суспільства, отже, реалізовували себе у філантропічній діяльності. Добрі справи на освітянській ниві полтавських благодійниць Парасковії Кочубей, Варвари Рєпніної та Єлизавети Скоропадської-Милорадович є прикладом для наслідування сучасними полтавками і полтавцями. Це був безперспективний шлях, але ними керувала могутня потреба безкорисно поділитися з іншими тим, що мали. Наприклад, К. Брюллов не продає, а віддає портрет В. Жуковського на лотерею в царську сім'ю, яка не підозрює, що одержані кошти підуть на викуп Т. Шевченка із кріпацької неволі. А потім малює «Портрет Турчанки», щоб викупити з кріпацтва дівчину, яка позувала для портрета. Художник, який постійно відчував фінансову скруту О. Саврасов міркував, як би делікатніше і непомітніше допомогти своєму ще більш нужденному учневі І. Левітану. Таких прикладів можна навести безліч. Безкорисливість, презирство до меркантильності були настільки шановані в минулому, що навіть серед купців, вся діяльність яких була заснована на користолюбстві, накопичуванні, знаходилися такі, які здатні були кинути гроші, не рахуючи, під ноги коханої, а то і просто на вітер, якщо «душа тужила» [2; 8].

Звичайно, не можна ідеалізувати минуле. Таких мільйонерів, хто віддавав свої кошти на мистецтво, освіту, було немало в суспільстві, де цінність людини визначалась її соціальним станом, а відсутність такого ставила людину в принижене, безправне становище. І це зобов'язувало самих світлих мрійників не забувати про необхідність, про свій обов'язок – турбуватися про добробут близьких.

В сучасних українських сім'ях не поширені господарські книги, в яких би систематично відбувався облік домашніх витрат, так як у більшості європейських країн.

Відомо, що першою самостійною покупкою мадам Кюрі, яка взяла на себе господарські турботи у своїй новій родині, був зошит, на якому рукою талановитого фізика було написано: «Розрахунки». У сім'ї Гегеля такий зошит, де систематично записувались всі отримані гроші і кожна витрата, вів сам Георг Вільгельм Фрідріх, всесвітньо відомий філософ. А от у сім'ї французького письменника і авіатора А. Екзюпері був заведений інший порядок: господар, отримавши зарплату, міняв її на дрібні монети і засипав їх у велику і красиву супницю, що стояла на каміні. З неї всі члени сім'ї брали кому скільки потрібно. Незважаючи на значний заробіток, грошей вистачало зазвичай на пів місяця. А. Екзюпері був безтурботний у цих питаннях, а почуття справедливості не дозволяло йому вимагати від інших економічної організованості [1; 2].

Облік коштів, планування витрат, розумна економія, спрямована на більш повне задоволення здорових потреб, все це допомагає нормалізувати життя сім'ї, позбавити її від зайвої напруги, конфліктів, а часом і зривів – психологічних або фізичних. Особливо важлива така організованість, коли в сім'ї з'являються діти, але вчитися цьому краще, поки їх ще немає.

На початку сімейного життя придбати такий досвід допоможе господарський зошит, до якого систематично вносяться одержувані кошти, а також витрати на харчування, побутові послуги, відпочинок, розваги, заплановані покупки, непередбачені витрати, залишок, якщо він виявиться, тощо. Також корисний (особливо якщо молоді живуть окремо і ведуть

господарство самостійно) і облік витрат продуктів від зарплати до зарплати. Знання приблизних норм дозволить із зарплати купувати продукти, які можуть лежати до наступного отримання грошей, мати певний їх запас, що позбавить від труднощів у разі непередбачених витрат. А також не купувати нічого зайвого із продуктів, які швидко псуються, щоб не доводилося нічого викидати: недбалість негативна не тільки з точки зору домашнього, а й суспільного господарства. На отримання будь-якого продукту витрачається досить праці, щоб ставитися дбайливо до кожного шматка хліба, морквини, картоплини.

Кому вести господарський зошит, дружині, чоловікові або спільно – в кожній сім'ї вирішують окремо, залежно від характерів, господарювання подружжя. Головне, щоб рішення це було схвалено обома і ніхто не сприймав його, як замах на свою незалежність, щоб не було гноблення, підпорядкування одного іншим. «Я так хочу», «як мною вирішено, так і буде» звучить менш привабливо, ніж, припустимо, «мені здається так, а тобі?» Якщо згода досягається не відразу, доцільно випробувати різні варіанти, щоб переконатися, який найбільш прийнятний. Зазвичай після кількох місяців стає зрозумілим, скільки коштів надходить і витрачається, і які можливості молодій сім'ї [2; 3; 8].

Діти мають бути навчені спокійному відношенню до грошей, вмінню не вимагати по-дитячому кожен нову іграшку, а враховувати, що є головні і другорядні потреби. Скільки б не було вільних ресурсів, купувати те, що беруть всі, навряд чи розумно: мати в себе все неможливо, доцільно обмежитися тим, що дійсно необхідне в даний момент для добробуту сім'ї.

Поки хлопчики, дівчатка ще юні, їм, може бути, навіть неприємна передбачливість батьків, що відкладають гроші або купують необхідні речі для початку їх самостійного життя. Але потім, коли вони починають жити окремо, своєю сім'єю, така дбайливість батьків дуже полегшує їм життя. Тож, осуджуючи розважливість молодих, вступ у шлюб через матеріальні міркування, докори через відсутність «приданого» з того чи іншого боку, не можна не вітати прагнення батьків допомогти дітям на початку самостійного життя.

Якщо молоді до весілля вже не залежать від батьків, а самостійно працюють, їм теж не завадить потурбуватися про майбутнє сімейне життя і при можливості відкладати поступово гроші, щоб безболісно придбати найнеобхідніше з самого початку сімейного життя. І щоб до часу, коли з'явиться малюк, не економити на харчуванні і мати можливість купувати потрібне для його обслуговування. Така хазяйновитість, далекоглядність робить честь і юнаку, і дівчині [1, с. 167].

Давньогрецький філософ Епікур зауважив, що, якщо хочеш зробити людину багатою, треба не грошей додавати їй, а збавляти бажання. І ті, кому доводиться будувати свою сім'ю на порожньому місці, і ті, у кого відразу дім – повна чаша, і ті, у кого проміжний варіант, мають пам'ятати: люди щасливі не стільки тим, що мають, скільки своїм ставленням до цього. Напевно, кожен зустрічав людей, занурених в достаток, яких щасливими назвати не можна, і людей життєрадісних при скрутних матеріальних обставинах. Отже, добре, якщо матеріальне благополуччя – основа для нормального життя, але погано, якщо воно є головним стимулом зусиль сім'ї [2, с. 130].

Всепоглинаюча тяга до комфорту зазвичай мало властива молодим сім'ям. Їх прагнення спростити свій побут має швидше радувати, ніж засмучувати батьків: якщо молоді збережуть звичку обходитися найнеобхіднішим, а це необхідне буде давати відчуття зручності і задоволення, можна буде тільки позаздрити влаштуванню їх побуту.

Але навіть і тоді, коли молоді бажають, щоб батьки їм створили копію того, чим багаті і раді самі, не варто повністю задовольняти ці бажання: можливо буде розумно, забезпечивши основою, залишити якісь стимули і для самостійних досягнень молодого подружжя. Не випадково прислів'я попереджає: якщо хочеш зіпсувати людину, дай їй все, що вона забажає. А батьки часом дають і більше того, що бажають діти. Молодим може бути все одно, чи буде у них тільки шафа або розкішний гарнітур, а батьки націлені на «вищий результат» через хибне уявлення престижності, бажання піднести себе перед знайомими. А пізніше дивуються, а то й ображаються, що діти не відчують особливої подяки, не цінують і не розуміють батьківської

самопожертви. Надмірна опіка, що позбавляє дітей самостійності, ймовірно, так само нездорова, як повна байдужість до їх труднощів, за умови, що у батьків є можливість допомогти молодим (практика показує, що перший варіант в нашій країні на відміну від більшості інших більш поширений, ніж другий). Іноді ця допомога полягає в тому, що батькам доводиться майже повністю утримувати молодих (наприклад, студентів). Делікатність в даній ситуації з обох сторін може бути запорукою найбільш прийнятної поведінки. Батьки не повинні в цій ситуації підпорядковувати молодих своїй волі і керувати їхнім життям, нагадуючи (якщо не словом, то ставленням) про їх залежність.

Якщо обидві сім'ї живуть разом, щоб уникнути непорозумінь найзручніше відразу домовитися, на якій основі буде вестися господарство. Якщо всі гроші кладуться в «один кошик» – на спільне харчування і домашні витрати, то і при найскромніших ресурсах старша сім'я має залишати молодим певну суму для самостійних витрат, за які вони не повинні звітуватися. Це не тільки дає необхідне молодій сім'ї почуття незалежності, а й вчить планувати витрати. А при нагоді доцільно спільно планувати хоча б великі витрати, а не брати їх батькам повністю на себе, щоб у молодих, з одного боку, не було почуття пригніченості матеріальною залежністю, а з іншого – не зникло почуття подяки до старших за турботу. Молоді ж мають думати не тільки про себе, більше того, про свої інтереси думати після того, як будуть задоволені інтереси старших. А у молодого подружжя часом настільки немає відчуття справедливості, що вони безтурботно сприймають і своє, як своє, і батьківське, як своє, так, ніби батькам вже нічого не можна і не повинно бути потрібно. Часом егоїзм молодих здається настільки природним, що не викликає навіть почуття протесту у старших, і тим більше вже не чекають вони подяки від молодих за турботи. У більшості випадків батьки раді, що є можливість чимось допомогти дітям, і роблять це безкорисливо. Але добре, якщо діти при цьому не дивляться на них, як на джерело задоволення власних потреб, а бачать в батьках, нехай навіть і дуже літніх людей, у яких є свої потреби і які мають право на більш комфортабельні і упорядковані умови життя [8; 3].

Молоді, що жили до весілля самотійно, нерідко дивуються: жили нарізно – і йому, і їй вистачало коштів, а поєднались – і відразу стало не вистачати. А це сигнал переглянути новий бюджет і, можливо, повернутися до колишнього, дошлюбного. Попереду – ціле життя, і буде ще можливість придбати бажане. Час для речей ще прийде, а після весілля найголовніше – встановити взаємини у своїй новій родині. Важливо не надірватися, прагнучи отримати якомога більше відразу. Недоїдання, понаднормові роботи, вимотуючі сили заради речей, насторожують: яким би не був міцним організм, резерви його не нескінченні. А втративши здоров'я, – ніяким речам радий не будеш [3; 6].

Дуже часто двигуном спонукань є не необхідність, а приклад інших: «чому у тих є, а у мене немає». Порівнювати з іншими, змагатися, а тим більше дорікати – значить отруювати радість спілкування, створювати в сім'ї напружені взаємини, які рано чи пізно призведуть до конфліктів. Раніше прийнято було вважати, що цією хворобою хворіють переважно жінки: властиве їм прагнення до затишку, обмеженість інтересів концентрували всю увагу на оздобленні себе і свого будинку. Зараз помітна така заклопотаність і у частини чоловіків.

Ті, хто вступає в самотійне життя з розумінням, що буде – і бідно, і пишно, що матеріальне благополуччя, як правило, з роками підвищується, поставиться до матеріальних складнощів початкового періоду як до необхідної школи господарювання, яка принесе свою користь. Важливо пройти цей етап з найменшою напругою, проявивши такт і культуру, орієнтуючись на взаєморозуміння і взаємну поблажливість [2, с. 132].

У першу чергу потрібно навчитися чітко усвідомлювати свої можливості і підпорядковувати їм свої потреби, розподіляти кошти, виділивши головне і другорядне.

Не можна економити на харчуванні, повноцінному відпочинку. Нерозумно отруювати собі життя через те, що у когось матеріальні можливості більші: в нашому суспільстві вони не є мірилом значущості особи, а щастя сім'ї далеко не завжди знаходиться в прямій залежності від її засобів.

Той, хто з дитинства не навчився регулювати свої витрати, має сформувати це вміння в найкоротші терміни, оскільки молода сім'я гостро цього потребує.

Хоча сьогодні чоловік і дружина заробляють майже однаково, на чоловікові лежить первинна відповідальність за добробут родини, оскільки жінка більш прив'язана до турбот про дітей, про дім, а сил у Неї менше, ніж у Нього. Неприпустимо дружині докоряти чоловіка малим заробітком: грошей це майже ніколи не додає, а взаємини псує. До того ж положення можна виправити збільшенням власного заробітку. Але і заробляючи більше за чоловіка, дружина має не втрачати почуття такту: ця ситуація сама по собі мало прийнятна для чоловіка, а якщо ще й підкреслювати її, замість поваги можна домогтися неприязні [2; 3; 8].

Ніякі претензії молодого подружжя на матеріальну опіку з боку батьків неприпустимі. Навіть якщо батьки, які живуть у матеріальному достатку не бажають допомагати дітям в нелегкий період становлення сім'ї, докори з боку дітей у цій ситуації безглузді: юридично батьки вільні від подібних обов'язків. Зобов'язати їх може лише внутрішня потреба і почуття обов'язку.

З боку батьків неприпустимо, допомагаючи дітям, дорікати дорослих, але ще не самостійних підопічних у своїх благодіяннях. Це замість вдячності здатне викликати почуття гіркоти і навіть протесту. Якщо немає можливості – не слід допомагати, але не можна пригнічувати і принижувати нагадуванням про свою допомогу і турботу

Отже, навчити молодь з дитинства шанобливо і спокійно ставитись до матеріальних цінностей – завдання батьків, тому що неувага до цих питань або тим більше нездорові навички відчуватимуться потім у відносинах як до домашніх так і до громадських економічних ресурсів.

Список використаних джерел

1. Аасамаа І. Як себе поводити / І. Аасамаа. – Київ, 1974. – 190 с.

2. Арова Э.В. Будьте добры. Молодой семье о культуре чувств и поведения / Э.В. Арова. – Минск «Полымя», 1985. – 159 с.
3. Боришевський М.Й. Сім'я ростить громадянина / М.Й. Боришевський. – Київ, 1982. – 103 с.
4. Економічна компетентність в системі післядипломної педагогічної освіти: навч. посіб. / за ред. Г. А. Дмитренка. – К. : ЦППО, 2008. – 125 с.
5. Ісакова В. Компетентнісно-орієнтований підхід до підготовки майбутнього фахівця економіки // Імідж сучасного педагога. – 2011. – №7. – С. 32-35.
6. Ковтун Г.О. Діти дивляться на нас. / Г.О. Ковтун // К., 1981., 62 с.
7. Наталевич Н. П. Особливості формування економічної компетентності майбутнього фахівця культурології в умовах вищого педагогічного навчального закладу / Н. П. Наталевич // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2013. – Вип. 28. – Том II. – С. 218–222.
8. Некрасов А. Мужчина и женщина, или Cherchez La Femme / А. Некрасов. – М.: АСТ: Полиграфиздат, 2011. – 339 с.